

УДК 347.77.033:339.166.5

С.П. Филь,
здобувач ДНДІ МВС України

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

У статті розкривається питання правової природи інтелектуальної власності як об'єкту захисту при переміщенні товарів через митний кордон України.

Ключові слова: інтелектуальна власність, товар, що містить об'єкт права інтелектуальної власності, митний кордон України.

В статье раскрывается вопрос правовой природы интеллектуальной собственности как объекта защиты при перемещении товаров через таможенную границу Украины.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, товар, содержащий объект права интеллектуальной собственности, таможенная граница Украины.

The article deals with the question of the legal nature of intellectual property as an object of protection when moving goods across the customs border of Ukraine.

Keywords: intellectual property, goods, containing objects of intellectual property, customs border of Ukraine.

Стрімке зростання торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності (далі – ОПІВ) є головною умовою розвитку міжнародних економічних відносин для кожної країни. Нинішні тенденції розвитку економіки, науково-технічного прогресу, лібералізації міжнародних ринків свідчать про становлення результатів інтелектуальної діяльності як рушійного чинника розвитку суспільства й таким чином загострюють проблеми регулювання міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності. Збільшення обсягів обороту ОПІВ у господарській діяльності перетворюють ці об'єкти на важливий інструмент конкуренції держав за доступ до інноваційних ресурсів та ринків інноваційної продукції.

З огляду на компанії розвинутих країн-учасниць Європейського Союзу (далі – ЄС), можна сказати, що майже 26 % робочих місць у ЄС створено за рахунок використання ОПІВ, а це майже кожне третє робоче місце в ЄС. З них близько 56 млн місць – за рахунок використання майнових прав на ОПІВ та приблизно 20 млн місць – за рахунок передачі майнових прав на ОПІВ [1]. До того ж підприємства, які здійснюють належний рівень захисту прав інтелектуальної власності (далі – ПІВ), забезпечують майже 39 % ВВП ЄС та генерують 90 % торгівлі ЄС із рештою світу. Безперечно, інтелектуальна власність сприяє розвитку оригінальності та різноманітності культури, науки, успішної дослідницької та інноваційної діяльностей, створенню нових підприємств й робочих місць, економічному зростання країни та набуває все більшого значення в міжнародній торгівлі.

Належний захист ПІВ гарантує державі: залучення суттєвих обсягів іноземних інвестицій, збільшення наповнення бюджету за рахунок оподаткування прибутку

за використання та передачу майнових прав на ОПІВ ї таким чином підвищення рівня конкурентоспроможність держави у світі. Однак проблеми врегулювання міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності є складними та суперечливими внаслідок нерівномірного економічно-правового розвитку кожної країни.

Для виходу національних товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, на міжнародний ринок або ввезення якісних товарів у країни необхідно забезпечити належний захист майнових прав власників ОПІВ на митному кордоні.

Питання щодо захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні були предметом дослідження в наукових працях О.М. Тропіної, І.М. Коросташова, Б.І. Бабенка, О.В. Миронова, О.В. Яковенка, У.В. Кмецинської, Н.В. Волкової, А.І. Тищенко, О.О. Пунди, А.І. Калініченко, І.М. Коростошової, Г.О. Швеця, Т.Ю. Юркина, А.Г. Ворожейкина та ін. Основні питання, які досліджувалися в цих працях: організаційно-правовий механізм захисту права інтелектуальної власності митними органами, порядок внесення ОПІВ до митного реєстру, митний контроль за переміщенням товарів, що містять ОПІВ, удосконалення законодавства у сфері сприяння захисту права інтелектуальної власності та ін.

Однак, незважаючи на доволі широкий спектр дослідження науковців сфері захисту прав інтелектуальної власності, фрагментально розкритими залишаються питання щодо правової природи інтелектуальної власності як об'єкта захисту на митному кордоні України, що детермінує актуальність обраної теми статті.

З огляду на зазначене, метою цієї статті є дослідження правової природи інтелектуальної власності як об'єкта захисту при переміщенні товарів через митний кордон України.

Інтелектуальна власність є результатом інтелектуальної, творчої та наукової діяльності людини. Справжня історія поняття “інтелектуальної власності” почалася в 1967 р., після підписання в Стокгольмі Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності [2]. У ст. 2 цього міжнародного документу зазначається, що “інтелектуальна власність” містить права, які відносяться до: літературних, художніх і наукових творів; виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- та і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності, наукових відкриттів; товарних знаків, знаків обслуговування, фіrmових найменувань та комерційних позначень; промислових зразків; захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [2, ст. 2]. Таке широке визначення поняття дає уяву про повний перелік об'єктів, які відносять до цієї сфери.

Серед науковців поняття “інтелектуальна власність” є дискуційним. Протягом аналізувавши авторські дослідження з цього питання, можна зауважити, що для тлумачення “інтелектуальної власності” правознавці використовують різні підходи. Так, наприклад, у розумінні О.П. Орлюк, Г.О. Андрощука, О.Б. Бутнік-Сіверського: це результат інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства, лише в такому разі їй надається правова охорона [3, С. 14–26]; Ю.М. Кузнецова: “це результат творчої діяльності, об'єкти якої є не матеріальні носії, а ті ідеї, думки, міркування, образи, символи і т.ін., які реалізуються або втілюються в певних матеріальних носіях” [4, С. 16]; І.І. Верби, В.О. Коваля та С.В. Чікіна: це права на результати розумової, творчої діяльності в науковій, художній, виробничій та інших сферах діяльності [5, С. 7–10]; П.М. Цибульова: це творча діяльність, а творчість – це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю, чим вищий інтелектуальний потенціал індивідуума, тим

цінніші результати його творчої діяльності – інтелектуальна власність [6]; І.П. Мойсеєнка: “це результати науково-технічної та художньої творчості людини, які можна використовувати будь-яким способом у господарській діяльності” [7] тощо.

Творча діяльності людини пов’язана зі створенням нових, оригінальних, неповторних й унікальних результатів. Інтелектуальна діяльність стосується створення нових засобів забезпечення життєдіяльності особи та суспільства в цілому. Безумовно, ці діяльності тісно пов’язані між собою, хоча чіткої грані між ними немає. Відмінність їх проявляється тільки в правовому статусі. Творча діяльність стимулює до створення зовсім нових, невідомих у світі результатів і, як наслідок, не завжди може відповісти правовим умовам для визначення їх об’єктами права інтелектуальної власності, а результати інтелектуальної діяльності найчастіше визнаються об’єктами права інтелектуальної власності, за умов відповіальності їх вимогам, встановленим чинним законодавством. Унаслідок чого набувають правової охорони.

Зазвичай, результатами науково-технічної діяльності стають винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття, ноу-хау, тобто об’єкти промислової власності, права яких набуваються лише за рахунок їх реєстрації й отримання охоронних документів.

Отже, на нашу думку, інтелектуальна власність – це розумова праця людини в науково-технічній, художньо-літературній та виробничій діяльностях, результати якої відповідають вимогам чинного законодавства.

У юриспруденції категорію “інтелектуальна власність” розуміють не як результат інтелектуальної діяльності людини, а як право на цей результат.

З прийняттям Книги четвертої “Право інтелектуальної власності” Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) у 2003 р. утворився основний цивільно-правовий механізм регулювання охорони прав інтелектуальної власності України [8]. У цій Книзі відображаються загальні положення цивільно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері інтелектуальної власності, що включає: поняття та зміст права інтелектуальної власності; правові норми, які закріплюють перехід права інтелектуальної власності на об’єкти; особливості правового режиму об’єктів, що створені на замовлення та під час виконання трудових обов’язків; питання захисту права інтелектуальної власності.

Право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший ОПІВ визначається як право інтелектуальної власності, воно є непорушним, і його ніхто не може позбавити чи обмежити в його здійсненні [8, ст. 418].

У ст. 420 ЦК України зазначено, що до об’єктів права інтелектуальної власності належать: літературні та художні твори; комп’ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [8, ст. 420]. У зв’язку із розвитком творчості та науково-технічним прогресом, можливе виникнення нових ОПІВ, тому не слід вважати його вичерпним.

Такий перелік ОПІВ, зазначений у ст. 420 ЦК України, повністю відповідає їх розумінню, що склалося в міжнародній правотворчій практиці (Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності), в національному законодавстві у сфері інтелектуальної власності та юридичній науці.

Право інтелектуальної власності має ряд особливостей, а саме: наявність подвійної правової природи, об'єкт права є нематеріальним та має обмеження в просторі й часі.

Однією з найважливіших особливостей ПІВ є його подвійна правова природа: моральна або ще, як її називають, духовна (особисте немайнове право інтелектуальної власності) та економічна (майнове право інтелектуальної власності).

До особистих немайнових прав інтелектуальної власності відносять: право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності, право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця ОПІВ та інші особисті немайнові права [8, ст. 423]. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності. Вони не можуть відчужуватися й передаватися, тобто вони є невіддільними від творця, однак деякі права, такі як право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності, можуть належати й іншим особам. Крім того, до інших особистих немайнових прав можна віднести право на ім'я, а саме автори мають право на опублікування свого твору під псевдонімом, або забороняти згадування свого імені.

Майнові права інтелектуальної власності поділяються на виключні та невиключні. До виключних прав відносяться: право дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності і право перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, в тому числі забороняти таке використання. До невиключних майнових прав відносяться: право на використання ОПІВ та інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [8, ст. 424]. До інших майнових прав інтелектуальної власності можна віднести право розпоряджатись об'єктами інтелектуальної власності, право відчужувати об'єкт, право подарувати, здати в оренду, продати ліцензію тощо.

Ще однією з найважливіших особливостей ПІВ є той факт, що таке право на результати інтелектуальної творчої діяльності людини є нематеріальним об'єктом. Оскільки такими нематеріальними об'єктами, по суті, не можна володіти, однак ними можуть користуватися різні люди в різних місцях одночасно, на відміну від матеріальних об'єктів.

Також, на відміну від матеріальних об'єктів, які мають абсолютне і безстрокове право користування, ПІВ як нематеріальний об'єкт має певні обмеження в просторі й часі та в передбачених законом випадках може мати додаткові обмеження. Такі обмеження визначаються законодавством у сфері інтелектуальної власності. Наприклад, правовласнику патента України на винахід можна ним користуватися не більше ніж 20 років й тільки на території України. У разі настання ОПІВ суспільним надбанням правовласник не може контролювати їх використання іншими особами, тобто неможливо охороняти такі об'єкти з огляду лише на їх володіння.

Виходячи з норм цивільного й митного законодавства України, всі результати творчої інтелектуальної діяльності за умови їх відповідності вимогам чинного законодавства можуть бути ОПІВ, спеціальним товаром, об'єктом зовнішньоекономічних угод та переміщуватися через митний кордон України. Але на відміну від звичайних товарів, товари, що містять ОПІВ, характеризуються деякими особливостями, що зумовлює необхідність здійснення спеціальних заходів при їх переміщенні через митний кордон України.

Варто зазначити, що для сприяння захисту ПІВ на митному кордоні митні органи забезпечують митний контроль переміщення тільки товарів, а не об'єктів. Тому в митному законодавстві розрізняються поняття “об'єкт права інтелектуальної власності” та “товар, що містить об'єкт права інтелектуальної власності”. Під поняттям “товар, що містить об'єкт права інтелектуальної власності”, розуміють матеріальний носій об'єкта права інтелектуальної власності. На відміну від поняття “об'єкт права інтелектуальної власності”, поняття “товар, що містить об'єкт права інтелектуальної власності”, є вужчим й визначає лише його форму. Враховуючи те, що сфера інтелектуальної власності є нематеріальною, то один об'єкт права інтелектуальної власності може втілюватися в нескінченій кількості товарів або, навпаки, один товар може містити декілька об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад, торговельна марка може бути нанесена на будь-яку кількість товарів різного виду та призначення. У цьому разі йдеться про використання одного ОПІВ (торгова марка). Або, навпаки, один товар може містити декілька об'єктів права інтелектуальної власності [9, С. 86–87]. У такому випадку, приміром, товар у вигляді бутилки мінеральної води містить запатентований зовнішній вид (промисловий зразок), етикетку (промисловий зразок) та логотип (торгова марка).

У своїх наукових працях вчені О.М. Тропініна, Т.Ю. Юркин та А.Г. Ворожейкина досліджували специфіку об'єктів інтелектуальної власності як окремого виду товару нематеріального характеру, який переміщується через митний кордон України [10–12]. Узагальнюючи особливості товарної форми ОПІВ через призму контролюючої діяльності митних органів, О.М. Тропініна виділяє основні аспекти здійснення митного контролю товарів, що містять ОПІВ, найважливішими з яких є: кожний товар необхідно розглядати як річ, предмет матеріального світу та як результат творчої й інтелектуальної діяльності, втілений у цю річ; результати творчої діяльності містяться в будь-якому товарі, але не всі вони є ОПІВ та підлягають митному контролю; в одному товарі можуть міститися декілька ОПІВ, кожний з яких може належати різним суб'єктам; для здійснення митного контролю недостатньо об'єктивного вираження зовні результату творчої діяльності, а необхідне його втілення у матеріальному носії; переход права інтелектуальної власності не пов'язується з переходом права власності на річ [10].

Для вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями майнових прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику (на сьогодні – це Державна фіскальна служба) веде митний реєстр ОПІВ, які охороняються відповідно до чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності на підставі заяв правовласників [13, ст. 398 та 544].

Цей реєстр надає право власнику ОПІВ, який має підстави вважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його майнові права на ОПІВ, подати до Державної фіскальної служби заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на ОПІВ шляхом внесення відповідних відомостей до митного реєстру ОПІВ [13, ст. 398].

Чіткий порядок реєстрації в митному реєстрі ОПІВ регламентується наказом Міністерства фінансів України від 30 травня 2012 року № 648 [14]. Затверджений порядок визначає алгоритм реєстрації ОПІВ у митному реєстрі та встановлює форму заяви, перелік інформації та документів, які додаються до заяви, порядок подання та розгляду заяви та ведення митного реєстру.

До митного реєстру ОПІВ вносяться дані про об'єкти авторського права і суміжних прав, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торгові марки, географічні зазначення та сорти рослин.

Такий перелік ОПІВ визначений і в п. 46 ст. 4 Митного кодексу України (далі – МКУ), в якому зазначається, що до ОПІВ відносять: “об'єкти авторського права і суміжних прав, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення (зазначення походження товарів) та сорти рослин” [13, ст. 4].

Хоча в старому Митному кодексі України, який втратив чинність в 2012 р., визначалися поняття “право інтелектуальної власності”, “суб'єкти права інтелектуальної власності” та “об'єкти права інтелектуальної власності” в більш широкому розумінні в зазначеному визначенні законодавством у сфері інтелектуальної власності [15, ст. 1]. Подібне формулювання поняття “об'єктів інтелектуальної власності” надавало можливість внесення до митного реєстру таких ОПІВ, як: наукові відкриття, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, породи тварин, фіrmові найменування, комерційні таємниці.

Окрім описаних вище особливостей ОПІВ (подвійна правова природа, нематеріальна форма об'єкту, обмеження в просторі й часі), також можна ще зазначити про набуття права на створений об'єкт, спеціальний порядок передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності, різний правовий режим використання і охорони ОПІВ.

Одна із основних умов, яка необхідна для реєстрації ОПІВ в митному реєстрі – це набуття суб'єктом ПІВ майнових прав на цей ОПІВ. Тобто перед подачею даних про ОПІВ до митного реєстру необхідно здійснити державну реєстрацію ОПІВ з отриманням охоронних документів або здійснити передачу майнових прав за цивільно-правовим договором.

Відповідно до п. 2.6 зазначеного вище порядку заявників може бути відмовлено у включенні його ОПІВ до митного реєстру в разі: неподання документів у визначеному обсязі; невідповідності даних, наведених у поданих документах і завіці; відсутності у заявника правових підстав для звернення із заявою до Держмитслужби України та необхідного обсягу прав для здійснення дій, пов'язаних із захистом ПІВ; відсутності характерних ознак, які можуть бути проконтрольовані митними органами під час ідентифікації товарів, що містять ОПІВ, при їх переміщенні через митний кордон України або неможливості їх ідентифікації методами, запропонованими правовласником (неможливості ідентифікації об'єкта у конкретному товарі) [14]. Остаття умова стосовно відхилення реєстрації ОПІВ у митному реєстрі вказує на обмежений перелік об'єктів права інтелектуальної власності який можна занести до цього реєстру й таким чином обмежує права власників ОПІВ на їх захист на митному кордоні.

Отже, підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що наявний перелік ОПІВ, які підлягають захисту на митному кордоні України (ст. 4 МКУ), не відповідає зазначеному переліку ОПІВ у ст. 420 ЦКУ, що призводить до порушення конституційних прав людини на захист інтелектуальної власності. До того ж зазначений у МКУ перелік ОПІВ може зменшитися в результаті того, що митному захисту підлягають тільки ті ОПІВ, які можуть втілюватися в матеріальний об'єкт, тобто товар. У результаті в Україні під захист митними органами підпадають тільки знаки для товарів та послуг, географічні зазначення, промислові зразки та деякі об'єкти авторського права й суміжних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Удосконалення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні : проект ЄС Twinning (м. Київ, 26-28 січня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/ua/tw_26-280116.
2. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
3. Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2007. – 696 с.
4. *Кузнецов Ю.М.* Патентознавство та авторське право : підручник / Ю.М. Кузнецов. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К. : Кондор, 2009. – 446 с.
5. *Верба І.І.* Основи інтелектуальної власності : навчальний посібник / І.І. Верба, В.О. Ко-
валь ; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : НТУУ “КПІ”, 2013. – 262 с. : 23 іл.
6. *Цибульов П.М.* Управління інтелектуальною власністю : монографія / За ред. П.М. Ци-
бульова. – К. : “К.І.С.”, 2005. – 448 с.
7. *Мойсеєнко І.П.* Інвестування : навч. посіб. / І.П. Мойсеєнко. – К. : Знання, 2006. – 490 с.
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Вер-
ховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
9. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України : у 3 т. – К. : ДННУ “Акад.
фін. управління”, 2013 – 422 с. – С. 85–104.
10. *Тропіна О.М.* Організаційно-правові засади здійснення митного контролю за дотриманням
прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України : автореф.
дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.М. Тропіна ; НАДПС України. – Ірпінь, 2003. – 20 с.
11. *Юркин Т.Ю.* Правовое регулирование таможенного контроля при перемещении через
таможенную границу объектов интеллектуальной собственности : автореферат дис. ... канд. юрид.
наук : 12.00.14 / Т.Ю. Юркин ; Саратовский гос. соц.-экон. ун-т. – Саратов : Саратовский гос.
ун-т им. Н.Г. Чернышевского, 2009. – 27 с.
12. *Ворожейкина А.Г.* Совершенствование методических основ организации таможенного кон-
троля за перемещением через таможенную границу РФ товаров, содержащих объекты права ин-
теллектуальной собственности : автореферат дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / А.Г. Ворожейкина ;
Российская таможенная академия. – М., 2008. – 27 с.
13. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI // Офи-
ційний вісник України. – 2012. – № 32. – 9 с. – Ст. 1175.
14. Про затвердження Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної
власності, які охороняються відповідно до закону : Наказ Міністерства фінансів України від 30
травня 2012 року № 648 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 50. – 589 с. – Ст. 2008.
15. Митний кодекс України : Закон України від 11 червня 2002 року № 92-IV // Офіційний
вісник України. – 2002. – № 31. – 1 с. – Ст. 1444.

Отримано 02.11.2015